

Наталія Шевцова
викладач
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ МОВИ ТІЛА У НІМЕЦЬКИХ ФРАЗЕОЖЕСТАХ

Зростаюча кількість досліджень кінесичних засобів німецькомовного невербального спілкування пов'язана із необхідністю вивчення специфіки мовного та мовленнєвого втілення комунікативної поведінки людини у контексті міжкультурної комунікації. Питання вербалізації мови тіла у германістиці розробляється й у межах дослідження фразеології.

Кінесичну фразеологію досліджували Р. Баур, Г. Бургер, К. Клоста, М. Хайнц, Г. Шеманн та ін. [5; 6; 7; 11; 14]. Г. Демиденко у своїй монографії «Паралінгвальні фразеологізми в українській етнокультурі» розглядає питання пов'язані з паралінгвальними явищами, їх вербалізацією й насамперед фразеологізацією [1]. Огляд розвідок показав, що для вербалізації фразеологізмів на позначення жестів використовується ціла низка термінів, отже термінологія вербалізації мови тіла у німецьких фразеожестах потребує уточнення.

Центральним поняттям кінесичної фразеології є поняття кінеграми Г. Бургера – *Kinegramm*, яке він вживає для вербалізації невербальної поведінки [11, с. 57]. Він зазначає, що кінеграми можуть бути охарактеризовані як мовна репрезентація немовної (комунікативної) поведінки [11, с. 56]. Г. Бургер підкреслює, що для вербалізації немовної поведінки використовуються як лексеми, так і фразеологізми, при чому міміка та паралінгвістична поведінка кодуються переважно за допомогою простих лексем, тоді як жести передаються у першу чергу за допомогою фразеологічних виразів або вільних словосполучень [11, с. 57]. Завдяки своїй багатоплановості кінеграми мають два значення: кінесичне та символічне, які вказують на фізичну реальність та на соціокультурну або емоційну реальність відповідно [11, с. 57]. Г. Бургер відмічає, що у випадку, коли буквально

значення слугує метафорою символічного значення, мова йде про «псевдо»-кінеграми [11, с. 57]. Таким чином, фразеологізм *sich die Haare raufen* можемо розглядати як «псевдо»-кінеграму, попри те, що у діахронії фразеологізму відповідав жест «рвати на собі волосся».

Зауважимо, що поряд з терміном кінограма (*Kinegramm*) у німецькомовному просторі вживаються також терміни *Kinemkollokation*, *Kinemlexem*, *Kinemphrasem*, а також *Phraseogeste*. Термін «фразеожест» використовують Р. Баур, К. Клоста та ін. [5;6;7]. Дослідники зазначають, що фразеожест становить комбінацію вербальної та невербальної поведінки, у якій фразеологічне словосполучення супроводжується жестом, або невербальний вираз вказує на фразеологізм [5, с.13]. Відмічається, що найчастіше зустрічаються такі форми реалізації фразеожестів: фразеологізм відтворюється без невербального супроводу; невербальна поведінка, замінюючи фразеологізм, вживається як невербальний коментар; невербальна поведінка супроводжується іншим словесним висловленням [5, с.13]. Дійсно, *Daumen hoch* може відтворюватися із значенням схвалення як фразеожест без невербального супроводу, як самостійний невербальний коментар, так і як фразеожест, що супроводжується словесним висловленням. Проілюструємо вживання прикладами з Національного академічного текстового корпусу "Deutscher Wortschatz" (НАТК "Deutscher Wortschatz"): *Ich möchte hier aber mal alle Loben da ich es als schwer ansehe wenn alle die "Guten" lieben und die "Bösen" hassen, die Darsteller leisten eine klasse arbeit *daumen hoch** (www.sat1.de, gecrawlt am 25.01.2011); *Ich zeigte ihnen Daumen hoch, winkte zurück.* (www.derstandard.at, gesammelt am 05.02.2022) [8]. У випадку дейктичних фразеожестів, в яких зустрічаються вказівки *so/hier*, супутній жест є обов'язковим, напр. *Die Geschichte hat so'n Bart!* супроводжується жестом «ось така довга борода». Р. Баур підкреслює, що фразеологізм набуває статусу фразеожесту лише у разі, якщо існує висока ступінь впливу фразеологізму на жест, а асоціативний зв'язок у представників одного і того ж мовного співтовариства між ними є сильно вираженим. Таким чином, вважаємо, що

фразеожестом можна вважати [*so*] *einen Bart haben* [9] у прикладах з НАТК "Deutscher Wortschatz": *Eine Feststellung - welche "Diskussionsthemen schon einen Bart haben", dürfte wohl (immer) subjektiv ausfallen.* (www.pz-news.de, gecrawlt am 20.01.2011) *Eines schon mal vorab: Die Geschichte ist haarig und hat soooo einen Bart.* (www.augsburger-allgemeine.de, gesammelt am 04.05.2022) [8], оскільки фразеологізм має стійку асоціацію із жестом «ось така довга борода». Відмітимо, що Р. Баур та К. Клоста розрізняють «синхронізовані одиниці» (*synchronisierte Einheiten*), «фразеологічні жестові сентенції» (*phraseologische gestische Sentenzen*), «жестові сентенції» (*gestische Sentenzen*) та власне «фразеожести» (*Phraseogesten*) [5, с. 28].

Огляд наукових джерел показав, що для вербалізації фразеологізмів на позначення жестів використовується низка термінів: «кінематичний фразеологізм» (Г. Демиденко), «кінограми» та «фразеожести» (*Kinegramm*, *Phraseogeste*) (Г. Бургер, Р. Баур, К. Клоста, С. Лапинскас), «паралінгвістичні фразеологізми» (Г. Мельничук), «кінематичні фразеологізми» (Л. Петровська), «кінесичні фразеологічні одиниці» (Л. Самойлович), «фразеологічні одиниці з кінетичним компонентом» (Харчук О. В.), «жестовий фразеологізм (*gestische Redewendung*)» (М. Хайнц), «жестова ідіома (*gestisches Idiom*)» (Г. Шеманн) та ін. [1; 12; 13; 2; 3; 4; 14]. У нашому дослідженні вважаємо можливим вживати термін фразеожест як такий, що указує на коло фразеологізмів, що позначають жести. Так, наприклад, фразеожестом вважаємо фразеологізм *über den Daumen gepeilt* [10], який позначає жест приблизного оцінювання, у якому великий палець використовується для оцінки відстані.

Отже, питання вербалізації мови тіла у германістиці розробляється у межах дослідження фразеології. Центральним поняттям кінетичної фразеології є поняття кінеграми Г. Бургера, яке він вживає для вербалізації невербальної поведінки. Кінеграми мають два значення: кінесичне та символічне, які вказують на фізичну реальність та на соціокультурну або емоційну реальність відповідно. У випадку, коли буквально значення слугує метафорою символічного значення, мова йде про «псевдо»-кінеграми.

Фразеожест становить комбінацію вербальної та невербальної поведінки, у якій фразеологічне словосполучення супроводжується жестом, або невербальний вираз вказує на фразеологізм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демиденко Г. Паралінгвальні фразеологізми в українській етнокультурі : монографія. Кривий Ріг : НПП АСТЕРІКС, 2016. – 175 с.
2. Петровська Л. Є. Явища омонімії і полісемії у фразеології (до питання про особливості семантики кінематичних фразеологізмів болгарської мови). *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2010. Вип. 12. С. 152–156. URL: <https://bit.ly/3Gihgv0> (дата звернення: 25.11.2023).
3. Самойлович Л. В. Відображення кінетичних засобів невербального спілкування в українських фразеологізмах. URL: <https://bit.ly/3sMRSdN> (дата звернення: 25.11.2023).
4. Харчук О. В. Фразеологічні одиниці з кінесичним компонентом у сучасній німецькій мові : семантико-структурний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. К., 2006. 19 с.
5. Baur R., Chlosta Chr., Peter Grz. Verbale und nonverbale. *Niederdeutsches Wort*. 1995. № 35. S. 3–29.
6. Baur R., Chlosta Chr. "Du hast ja 'nen Vogel!". Phraseologie und Gesten in der Alltagssprache. *Essener Unikate*. 2005. № 26 (1). S. 69–75. URL: <https://bit.ly/49Pj5gp> (Abrufdatum: 25.11.2023).
7. Chlosta C., Baur M., Baur R. 'Holzauge, sei wachsam!' Phraseogesten als Gegenstand der Forschung. *Proverbium. Yearbook of International Proverb Scholarship*. 1997. S. 59–81.
8. Deutscher Wortschatz. [Die elektronische Ressource]. URL: <http://wortschatz.uni-leipzig.de/de>
9. Dudenredaktion (o. J.): „Bart“ auf Duden online. URL: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Bart> (Abrufdatum: 25.11.2023).
10. Dudenredaktion (o. J.): „Daumen“ auf Duden online. URL: <https://www.duden.de/rechtschreibung/Daumen> (Abrufdatum: 25.11.2023).
11. Handbuch der Phraseologie / von H. Burger, A. Buhofer u. A. Sialm. [Unter Mitarb. von B. Eriksson ...]. Berlin [u.a.] : de Gruyter, 1982. 433 S.
12. Lapinskas S. Phraseogesten und Kinegramme als Stilmittel zur Charakterisierung der Personen in Narrativen Texten. *Kalbotyra [Linguistics]*. 2004. № 54. S. 39–45.
13. Melnichuk G.M. Typologische Klassifikation der deutschen und ukrainischen paralinguistischen Phraseologismen. *Філологічні студії. Структура і семантика мовних одиниць*. 2013. Вип. 9. С. 299–303. URL: <https://bit.ly/3sIUr0u> (Abrufdatum: 25.11.2023).

14. Schemann H. Deutsche Idiomatik. *Wörterbuch der deutschen Redewendungen im Kontext*. 2. Auflage, mit vollständig überarbeiteter Einführung. Berlin : de Gruyter, 2011. 1040 S.

Віра Школяренко
доктор філол. наук, професор,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна

СИМВОЛІЧНІСТЬ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ КАРТИНИ СВІТУ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Розвиток засобів фразеологічної номінації є складною діалектичною єдністю двох протилежних тенденцій: тенденції до зміни фразеологічного складу і тенденції до його стійкості, послідовності. В аспекті лінгвокультурології символи, покладені в основу фразеологічного значення, формують картину світу, залишаючись незмінними навіть за глобальної зміни менталітету, тому що вони безпосередньо пов'язані з системою найзагальніших світобачень людини. У багатьох випадках слова-символи є компонентами фразеологічних одиниць (ФО). Соматизми є досить продуктивними в утворенні фразеологізмів середньовісньонімецького (свн.) періоду.

Розвиток нових підходів до з'ясування національно-культурних особливостей фразеологізмів відбувається у руслі антропологічної парадигми мовознавства, зокрема в межах лінгвокультурології й когнітивної лінгвістики. Розвиток **лінгвокультурологічного** підходу до аналізу фразеології орієнтує дослідника на вивчення співвідношення фразеологізмів і знаків культури й актуалізує значення системи еталонів, стереотипів, символів для опису культурно-національної специфіки фразеологічної системи [3, с. 18].

Символіка – поняття загальнолюдське й національно-специфічне, етногенетичне. Дослідження саме останнього аспекту символіки надзвичайно актуальне, особливо – всебічне вивчення первісної символічної системи та її еволюції в генетично архаїчних тисячолітніх етносів. А саме